

ESTUDI D'UN RECEPTARI MANUSCRIT CATALA DEL S. XIX

Teresa HUGUET TERMES

Anna M. CARMONA CORNET

L'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer les aportacions d'uns receptaris manuscrits catalans inèdits dels s. XVIII i XIX, per la informació que ens aporten de receptes utilitzades per malalties, de teràpia definida amb connotacions populars sorprenents. Són summament interessants per a l'investigador de les ciències mèdiques ja que hi apareixen aspectes inusuals a l'època, tant en un manuscrit com en l'altre que corresponen, àdhuc, sociològica, professional i terapèutica.

Pel que fa al contingut i metodologia, cal emmarcar aquest estudi fent el projecte d'investigació atorgat pel MEC que, sota la direcció de la Dra. Carmona, s'inicià fa uns anys al Departament de Farmàcia. La metodologia consta d'una sèrie de fases que han estat aplicades, donant importància a l'estudi del contingut mèdico-farmacèutic segons les teories farmacològiques i sociològiques diferenciades d'aquesta època amb la finalitat d'establir-ne l'originalitat i aportacions.

S'han seleccionat dos manuscrits que són receptaris dels s. XVIII i XIX, un dels quals és exemple dels manuscrits que molts apotecaris en aquella època utilitzaren per elaborar els medicaments. S'inclou en el procés que la farmàcia catalana va emprendre envers el reconeixement social, d'acord amb la científicitat i unificació de criteri que, en realitat, es volia assolir.

Així doncs, ens trobem davant d'una dispensació farmacèutica excel·lent que passa a ser més específica, abocada sens dubte cap a l'aparició de l'especialitat farmacèutica. Tot aquest procés cal relacionar-lo amb una tàctica de lluita contra l'intrusisme de persones no autoritzades ni especialistes de la farmàcia. La manca d'efectivitat de normes dictades contra això és el que va abocar, sens dubte, el farmacèutic que al s. XIX era ja una realitat sòlida.

Aquest primer manuscrit prové d'una farmàcia d'un apotecari barceloní. Per situar una mica el context històric en què apareix caldria dir que a final del s. XVII es va produir en plet entre el Col·legi d'apotecaris de Barcelona i el Convent de Dominics de Santa Catalina Màrtir, del qual, després d'un procés molt laboriós va sortir vencedor del Col·legi d'Apotecaris i es va prohibir

legalment als ordes religiosos que tinguessin apotecaris en els seus domicilis. No obstant això en l'any 1741 el Col·legi d'Apotecaris de Barcelona va començar un altre procés contra sis convents per l'exercici fraudulent de la farmàcia entre els que hi havia l'ordre dels Carmelites. Aquest litigi en conseqüència, va provocar que el convent de Trinitaris Calçats arribés a algun acord amb certs apotecaris per què els subministrés medicaments; un d'aquests apotecaris va ser Savall.

A continuació exposem l'estudi detallat d'aquest manuscrit, un dels 2.030 manuscrits que hi ha a la Biblioteca Universitària de Barcelona (231).

El manuscrit que ressenyem és el que figura com a Ms. 1777, d'un gran interès quant a contingut i temàtica. Es de final del s. XVIII, i en la primera plana es pot llegir amb certa dificultat:

"Llibre de medicinas per lo Col·legi de P.P. Trinitaris Calçats de Barcelona, 1783". Per donar una idea del contingut del manuscrit, hem efectuat la transcripció d'algunes de les fórmules que conté, respectant la normativa del "Receptario".

Contràriament l'altre manuscrit, encara que d'època posterior, ens perfila un context històric dintre del qual resulta totalment sorprenent, ateses les seves característiques en l'àmbit sociològic professional i terapèutic.

En primer lloc, s'ha de dir que el llibre està escrit per un religiós i dirigit a un seglar.

El primer que crida l'atenció és la condició de religiós de l'autor, la qual cosa ens dóna a conèixer la connexió amb la farmàcia conventual.

L'autor d'aquest manuscrit és Fr. Narcís Peyarols, religiós del Carme Calçat de Girona l'any 1840; pensem que pertanyia al Convent del Carme (carmelites) de Perelada, que és l'únic que es coneix per aquest nom a Girona.

A la vila de Perelada hi havia tres ordes religiosos: el priorat del Sant Sepulcre, orde militar fundat el 1143, centre de reclutament pels homes d'ànim fort que volien cobrir-se de glòries en les creuades per recuperar els llocs sants.

Les desgràcies que sofreixen els croats a l'Orient i la pèrdua del Regne de Jerusalem provocaren la decadència d'aquest priorat, que va passar a ser propietat del convent del Carmen, fundat el 1206.

No s'han trobat documents que provin que en el convent del Carme de Perelada hi hagués una farmàcia, però és cert per l'informe que va fer Martí Costa, bibliotecari actual del Palau de Perelada, que transcrivim.

"c.a la documentació del convent del Carme no s'hi troba cap referència sobre la farmàcia; en canvi en el Museo de Ceràmica i Vidri, instal·lat avui en el que fou el Refectori s'hi troben testimonis de que els monjos carmelites van tenir una gran farmàcia, ja que en el museu esmentat encara hi ha bon nombre de pots amb l'escut carmelita.

El nombre elevat de pots que encara guarda aquesta farmàcia era molt important i no atenia solament les necessitats del convent, sinó que la seva tasca benèfica s'entenia per tots els pobles del voltant.

Tenint en compte que ja el s. XIX es podien considerar totalment eradicats els litigis entre convents i apotecaris, segons les opinions plasmades per J. Cusi i Fortunet en el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, és interessant destacar d'anar a cercar certes matèries als apotecaris, es constata la connotació de marginalitat respecte a la farmàcia oficial.

Aquest manuscrit de 73 fol. s/n escrit en català antic, ens indica l'existència d'aproximadament 92 "remejs" per a les diferents malalties amb les fórmules farmacèutiques corresponents. Completen aquest manuscrit dues receptes: una pel mal de pedra i una altra pel mal de ronyons (2).

(1) Llibre de remeis Escrit a la añ 1840 71 s/n

(2) Llibre de remeis Escrit a la añ 1849 73 s/n

En les receptes 61 i 69 trobem referències que denoten la marginalitat d'aquest receptari respecte un "apotecari" que ja aleshores era un farmacèutic. Aquest seria un aspecte important de reminiscències de les connexions que en el passat la farmàcia conventual va tenir amb la terapèutica popular en detriment tant econòmic com social de l'apotecari. No obstant això és sorprenent trobar reminiscències d'aquest tipus en el context de la farmàcia catalana científica que hi havia el 1840.

D'altra banda, el mateix manuscrit ens detalla la necessitat de l'apotecari:

Pel que fa al vessant terapèutic, cal afirmar que es tracta d'un manuscrit de teràpia eminentment popular, encara que certs aspectes apareixen prou elaborats potser a causa dels orígens conventuals del seu autor.

Cal ressaltar que és estrany trobar receptaris relativament extensos com aquest, i més en el s. XIX i escrit per un religiós.

El llibre denota mètodes curatius usats a l'època i que eren d'origen i ús populars. Encara trobem reminiscències importants pel que fa a la polifarmàcia, tant per al contingut com per a les malalties, com també per a les concepcions de temperament que el científicisme estava esborrant del tot.

La majoria de components són vegetals que, considerats encertadament o no per al guariment de les malalties, configuren receptes clares pel que fa a la composició i preparació, encara que també a vegades s'evidencien de preparació no tant fàcil, a causa segurament de la falta de mitjans.

També és important destacar la influència de certs metges estrangers (Oxtermen, succ), per l'èxit que van tenir a Catalunya entre gent senzilla les seves receptes. Aquest ressò ja l'havien tingut figures anteriors (Le Roy, Raspail, Moison).

Pel que fa al contingut de les receptes cal destacar certs grups:

- 1/ Plantes que se suposa que posseïen virtuts medicinals com la *zedoaria*, *aristologia*, fulles de sàlvia, romaní i la quina.
- 2/ La preparació de guisats en general tenia virtuts d'interès terapèutic limitat.
- 3/ Plantes aromàtiques.
- 4/ Condiments: safrà, canyella.
- 5/ Mineral vidriol pels ulls.
- 6/ Animals.

Les preparacions es feien amb aiguardent, oli, sucre, ous, llet, mel, vi i les aplicacions es poden resumir en astringents, calmants, depuratius, diürètics, estomacals, excitant, enverinament, picades, llagues.

Tot això denota una similitud d'usos en molts components i, en altres, apareixen usos terapèutics totalment injustificats d'acord amb els coneixements actuals.

També hi ha un aspecte interessant a destacar, i és que a algunes receptes se'ls atribueixen virtuts màgiques a causa de l'exorbitat sentiment religiós de molta gent.

Com a conclusió, podem dir que els dos manuscrits són sorprenents per la seva època; el primer és un receptari d'un farmàcia per a un convent en una època en què el més corrent era justament el contrari. L'altre manuscrit és insòlit perquè és un receptari escrit per un religiós al marge de l'activitat dels apotecaris, representant, per tant, dels litigis que hi va haver en els segles anteriors entre convents i apotecaris, en un moment en què aquests litigis havien desaparegut totalment.

BIBLIOGRAFIA:

- Llibre de Remeis escrit per lo R.P. Fr. Narcís Payarols Religios de Carme Calçat de Gerona en lo añ 1840.
- José Puntí Alentorn. Terapèutica popular a Catalunya (s. XIX). Tesina 1979. Universitat de Barcelona.
- Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya de M.I. Sr. D. Joaquim Cusí i Furtunet. 1958. "El ejercicio de la profesión farmacèutica en las órdenes religiosas residentes en Catalunya en los pasados siglos".
- Carmona i Cornet, Anna M. "Del Colegio de Boticarios de Barcelona al Real Colegio de Farmacia de San Victoriano". Tesi doctoral 1978.
- Carmona i Cornet, Anna M. "De l'Apotecari al Farmacèutic". Barcelona 1982.